

PYTHAGORAS'IN MÜZİK FELSEFESİ

Turgut Özgüney

Grekin inisiyelerinin müziğin felsefi ve sağaltıcı yönlerine dair bilgiyi Mısır'dan almış olma ihtimalleri çok yüksektir. Mısırlılara göre bu sanatın kurucusu Hermes'tir. Bir rivayete göre, Hermes, bir kaplumbağa kabuğunun oyuğuna teller gererek ilk liri yapmıştır. Hem İsis hem de Osiris, müziğin hamileridir. Bu sanatların eskiliğinden bahsederken, Platon, şarkılar ve şiirlerin, Mısır'da en azından on bin yıldır mevcut olduğunu, bunların ilham verme ve insanı yüceltme nitelikleri dolayısıyla, ancak tanrılar veya tanrı-benzeri insanlar tarafından bestelenmiş olabileceğini dile getirmektedir.

Gizem okullarında lir, insani yapının gizli sembolü olarak kabul edilirdi. Enstrümanın gövdesi fiziksel formunu, telleri ise sınırlarını, müzisyen de ruhu temsil ederdi. Ruh sınırları çalarak, normal beşeri işlevin harmonilerini yaratırdı. Bunlar, insan kirlendiğinde harmonilerini yitirirler.

İlk dönem Çin, Hint, Pers, Mısır, İsrail ve Yunan halkları, dini seremonilerinde hem ses hem de müzikal enstrümanlar kullanmış, şiir ve tiyatroyu müzikle tamamlamışlardır. Bununla birlikte, müziğin matematik temellerini kanıtlama onuru, Pythagoras'a düşmüştür. Kendisinin bir müzisyen olmadığı söylense de Diatonik Skala keşfinin, ona ait olduğu söylenir. Kabul edilmiş olduğu gizem okullarının rahiplerinden, müziğin ilâhi teorisini öğrenen Pythagoras, yıllarca ses uyumu (*konsonans*) ve uyumsuzluğu (*disonans*) yasaları üzerine çalışmıştır. Sorunu nasıl çözümlendiği bilinmemekle birlikte, aşağıdaki açıklama ortaya konulmuştur:

“Bir gün armoni sorunu üzerine tefekkür ederken, Pythagoras, örsün üzerinde bir parça metal döven bir demircinin önünden geçmiştir. Büyük çekiçler ile küçük çekiçlerin çıkardığı sesler arasındaki tizlik farklarını görüp, bu seslerin kombinasyonlarından oluşan armoni ve ahenksizlikleri dikkatle hesaplayarak, müzik aralıklarıyla ilgili ilk ipucuna ulaşmıştır. Dükkâna girmiş, aletleri dikkatle inceleyip, ağırlıklarını not ederek, evine dönmüş ve evinin duvarından çıkan uzun bir ahşap kol yapmıştır. Bu kol üzerinde, düzenli aralıklarla yapı ve ağırlık bakımından birbirinin benzeri olan, 4 tel germiştir. Her birine, farklı ağırlıklar asmıştır. Bu farklı ağırlıklar, demircinin farklı çekiçlerine karşılık gelmektedir. Pythagoras bundan sonra, birinci ve dördüncü tellere birlikte vurulduğunda, oktavin armonik aralıklarını verdiğini ve ağırlığı artırmanın, teli ikiye bölmekle aynı etkiye yol açtığını bulmuştur. Birinci telin gerilimi, dördüncü telin gerilimi ile aynı olunca, aradaki oran iki kattır. Benzer bir deneyle, birinci ve üçüncü telin, Diapente Armonisi, yani 5'te 1 aralık yarattığını bulmuştur. İlk telin gerilimi, üçüncü telin geriliminin yarısı oranında, yani 3/2, yani Sesquialter'dir. Aynı şekilde ikinci ve beşinci teller, birinci ve üçüncü teller ile aynı oranlara sahip olarak, bir Diapente Armoni verir. Araştırmalarına devam eden Pythagoras, birinci ve ikinci tellerin, 3'te 1 aralık, yani Diatessaron Armoni ürettiğini ve ilk telin geriliminden üç kez daha yüksek olduğunu, oranın 4/3 yani Sesquiterسیون olduğunu bulmuştur. Dördüncü ve beşinci teller, birinci ve ikinci tellerle aynı orana sahip olan bir başka Diatessaron Armonisi üretmektedir. Iamblichus'a göre ikinci ve

üçüncü tellerin oranı 8/9 veya Epogdoan'dır. Armonik oranların anahtarı, ünlü Pythagorasçı tetraktis, yani noktalar piramidinde saklıdır."

Tetraktis, ilk 4 sayıdan oluşur: 1, 2, 3, 4. Bunların birbirine oranı oktav, Diapente ve Diatessaron aralıklarını açığa çıkarır. Armonik aralıklarla ilgili yukarıda ileri sürülen yasa doğru olsa da daha sonra kanıtlanmıştır ki metale vuran çekiçler, onlara atfedilen çeşitli tonları çıkarmaz. Pythagoras, armoni teorisini bir ses ölçer (iki akort mandalı arasında gerili tek bir tel ve hareket edebilir mandallardan ibaret bir düzenek) yardımıyla bulmuştur.

Pythagoras için müzik, kutsal matematik biliminin olmazsa olmazlarından biriydi ve armonileri, kesin bir şekilde matematiksel oranların hükmü altındaydı. Pythagorasçılar iyyinin kendi evrenini tesis edip muhafaza ediş biçimini matematiğin kanıtladığına kesin bir biçimde inanıyordu. Dolayısıyla sayılar, armoniden önce geliyordu. Çünkü onlar bütün armonik oranları yöneten değişmez yasaydılar. Pythagoras, bu armonik oranları keşfettikten sonra müritlerine de gizemlerin, bu yüce *arkanum'*una (sır, gizem) inisiye etti. Yaratımın sayısız kısmını devasa sayıda planlara veya kürelere sınıflandırıp, her küreye bir ton, bir armonik aralık, bir sayı, bir isim, renk ve form atadı. Daha sonra çıkarımlarının kesinliğini kanıtlamak için onları en soyut mantıksal öncülden, en somut geometrik katıya kadar, farklı akıl planlarında kanıtladı. Bu çeşit kanıt yöntemleri arasında en yaygın olanlarıyla kimi doğa yasalarının tartışılmaz varlığını gösterdi. Müziği kesin bir bilim olarak tesis ettikten sonra, Pythagoras, yeni bulmuş olduğu armonik aralık yasasını, doğanın bütün fenomenlerine uyguladı. Hatta gezegenlerin, takımyıldızların ve elementlerin birbiriyle armonik ilişkisine kadar uzandı. Bu kadim felsefi sonuca modern bir destek, elementlerin birbiriyle armonik oranlara göre ilerlemesinde bulunmaktadır. John A. Newlands, elementleri atom ağırlıklarındaki artışlara göre listelerken, her sekiz elementte bir, niteliklerin tekrar edişine tanık oldu. Bu keşif modern kimyada, "oktavlar yasası" diye bilinmektedir. Armoninin duyu algılarıyla değil, akıl ve matematikle belirlendiğine inanan Pythagorasçılar, kendilerine "kanonikler" dediler. Böylece armoninin gerçek belirleyici ilkesinin, tat ve içgüdü olduğunu söyleyen "armonik okuldan" kendilerini ayırmış oldular. Bununla birlikte müziğin duyu ve duygular üzerindeki derin etkisini kabul eden Pythagorasçılar, müzik tıbbı dedikleri şeyin bedeni ve zihni etkilediğini ortaya koydular.

Pythagoras, telli çalgıları öyle üstün tutuyordu ki müritlerini, flüt ve zil sesleriyle kulaklarının bozulmasına izin vermemeleri konusunda uyaracak kadar ileri gidiyordu. Ayrıca ruhun akıl dışı etiklerinden, lirin eşliğinde söylenen soylu şarkılarla arındırılabilceğini ileri sürüyordu. Pythagoras, armoniklerin sağaltım değerleri üzerine yaptığı araştırmalarda, Yunanlıların müzik sisteminin yedi makamının veya yedi anahtarının, çeşitli duyguları canlandırıp, sakinleştirme gücüne sahip olduğunu keşfetmiştir. Bir rivayete göre bir gün yıldızları gözlemlerken, güçlü bir içkiyle sersem olmuş, kıskançlıktan gözü dönmüş, sevgilisinin evinin önünde evi yakmak için odunlar yığan bir genç görmüş. Pythagoras, gencin çılgınlığının, az ötede kışkırtıcı bir Frigya müziği çalan flütçünün katkısıyla iyice arttığını anlamış. Müzisyene, daha ağır bir hava çalmasını ve ritmik bir müziğe geçmesini söylemiş. Müzisyen, filozofun söylediğini yerine getirince, genç birden kendine gelmiş, odunları toplayarak evine dönmüş. Pythagoras'ın tilmizi Empedokles'in, bir şölende çaldığı müziği değiştirerek, ev sahibi Anchitus'un babasını mahkûm ettirdiği bir gencin kılıcıyla ölmekten kurtardığına dair bir hikâye daha vardır. Ayrıca Yunanlı hekim Asklepios'un, hastanın yanında trompet çalarak,

siyatik ve diğer sinirsel hastalıkları iyileştirdiği de bilinmektedir. Pythagoras'ın özel olarak hazırlanmış besteler çalarak Hesiod ve Homeros gibi erken dönem şairlerin şiirlerinden bizzat alıntı yaparak, beden, can ve ruhun hastalıklarını iyileştirdiği bilinmektedir. Kroton'daki üniversitesinde Pythagorasçılar güne şarkılarla başlayıp, günü şarkılarla kapatmaları, sabahları zihni uykudan arındıran ve günün işlerine onları hazırlayan, akşamları ise sakinleştiren, dinlendiren müzikler çalmaları bir âdetti. Bahar ekinoksunda Pythagoras, müritlerini bir sayının etrafında halka haline getirtir ve kendisi lir çalarken onlara şarkılar söyletirdi.

Pythagoras'ın terapik müziği, Iamblichus tarafından şu şekilde tarif edilir: *“Ruhun tutkuları, ayrıca umutsuzluk ve yas için, Pythagoras'ın keşfettiği belli melodiler vardır. Ayrıca o, kızgınlık, öfke ve ruhun her türlü sapkınlığına karşı da melodiler bestelemiştir. Genel olarak arzuların şiddetini dindirmek için, kullanılan besteleri vardı.”*

Pythagorasçılar, yedi Yunan makamı ile yedi gezegen arasındaki bağlantıyı keşfetmişlerdir. Örneğin Pliny, Satürn'ün “Dor” makamında; Jüpiter'in “Frigya” makamında hareket ettiğini söylemektedir. Ayrıca karakterler ve tutkular, aynı şekilde, çeşitli makamlara karşılık geliyordu. Böylece ateşli bir tutku olan kızgınlık, ateşli bir makamla artarken gücü, suyuysu bir makamla nötrleşiyordu.

Müziğin, Yunan kültürü üzerindeki derin etkisi, şu şekilde özetlenmektedir: *“Platon, müziğin yalnızca, neşeli, hoş duygular yaratmak için kullanıldığı fikrini küçümsemiştir. Bunun yerine, onun soylu olan her şeye karşı bir sevgi aşılması gerektiğini, kötü olan her şeye karşı yüz çevirmesi gerektiğini ve insanın en derin duygularını, hiçbir şeyin melodi ve ritimden daha fazla etkileyemeyeceğini savunmuştur.”*

Buna kesin bir şekilde inanmış olarak müzik öğretmeni Atinalı Damon'la, yeni ve tembelleştirici bir müziğin gelmesinin, bütün ulusun geleceğini tehdit edeceği konusunda hemfikir olmuştur. Platon, zihni yücelten müziğin, duylara hitap eden müzikten çok daha yüksek türden olduğunu kabul etmiş, yönetimin bütün dişil ve şehvetli müzik türlerini yasaklaması, sadece saf ve soylu müziklere izin vermesi, erkeklere şevk ve cesaret veren müzikler, kadınlara ise hafif ve sakinleştirici müzikler çalınması gerektiği konusunda ısrar etmiştir.

Buradan anlaşılmaktadır ki, Yunanlı gençlerin eğitiminde, müzik önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca enstrümantal müziğin seçimine de çok dikkat edilmiştir. Çünkü söz olmadığı zaman, müziğin anlamı kuşkulu olmakta ve insanlar üzerinde yararlı mı yoksa zararlı bir etki mi yaratacağını önceden görmek zorlaşmaktadır. Genelde eğlenceye yönelik olup, duysal ve cafcıflı olan halkın beğenileri ise, hak ettiği hoşgörülle ele alınmalıdır. Bugün marşların, savaş üzerindeki etkisi, kesin bir biçimde bilinmektedir. Dini müzikler, kadim teoriyle uyum içinde geliştirilmiş olmasa da, sıradan dindar halkın duygularını derinden etkilemektedir.

Kaynakça:

Tüm Çağların Gizli Öğretileri, Manly P. Hall, Mitra Yayınevi

